

SARRERA

Hitz laburtuez ari gara hemen. Hitzen zerrendez ari garenez, hiztegia deitu genezakeen oraingo hau; baina hiztegi oso berezia da, hitzen forma laburtuena hain zuzen. «Laburtzapenen gidaliburua» deitu dugu, bada, liburuska, horien aurkibide edo zerrendez gain, horien sorkuntzarako eta erabilerarako hainbat erizpide ere ematen dituelako, eta laburdura, sigla eta ikurren baso nahasian gidaritzatxo eskaini nahi duelako.

José Martínez de Sousa-k (1) hiru hitzok bereizten ditu gaztelaniaz: *abreviación*, *abreviamento* eta *abreviatura*. Horien euskarazko baliokide gisa edo, Gotzon Egiak honako hauek erabili ditu: *Laburtzapena*, *laburketa*, *laburdura*. (Ik. «Laburtzapena euskaraz» in: *Senez* 3, 1985, 73-83 orr.).

Hitzak laburturik emateko (esateko nahiz idazteko) sistemari deritza laburtzapena (*abreviación / abréviation / abbreviation*). Honetara definitu du Larousse-ren **Dictionnaire de Linguistique** hiztegiak «*Abréviation / Abreviación*» hitza: «*Toute représentation d'une unité ou d'une suite d'unités par une partie de cette unité ou de cette suite d'unités est une abréviation*» (2). Hainbat adibide ezberdin gaineratzen ditu jarraian.

Beste bi definizio aipatzearren, hona hemen **Larousse de la Langue Française** hiztegiak dakarrena: «*Réduction d'un mot à une suite plus courte d'éléments (premières syllabes), ou réduction d'un composé à ses initiales: 'metro', 'bus', 'SNCF', 'SMIC'*»; eta **Webster's New World Dictionary** hiztegiak dakarrena: «*A shortened form of a word or phrase, as NY for New York, Mr. for Mister, lb. for pound, ctn for cotangent*». Ikusten denez, oso definizio zabalak hirurak; eta hitz laburren mota ezberdinak biltzen dituztenak.

Izan ere, mota askotakoak izan daitezke laburtzapenak, hizketan (ahoskuntzan) nahiz idaztean gertatzen direnak. Horien baliagarritasuna, eraketa eta erabilera no-

(1) Askotan aipatuko ditugu José Martínez de Sousa-ren bi liburuok: **Diccionario internacional de Siglas**, Ed. Pirámide, Madrid, 1978, eta **Dudas y errores de lenguaje**, Paraninfo, Madrid, 1983. Aurrena honela aipatuko dugu hemendik aurrera: M. S. **Dic.**; bigarrena, berriz: M. S. **Dud.** Horiekin batera aipatze-koa da autore beraren **Diccionario de Ortografía**, Ed. Anaya, Madrid, 1985.

(2) DUBOIS, J. eta beste: **Dictionnaire de Linguistique**, Larousse, 1973 (Gaztelaniazko itzulpena: **Diccionario de lingüística**, Alianza Ed., Madrid, 1979).

labait ezberdinak badira ere, ezin dira erabat bereiz; eta egokia da bata bestearekin argitzea. Martínez de Sousa-k berak dioenez: «El conjunto y cada una de las formas de abreviar se llama *abreviación*, pero cada abreviación tiene peculiaridades propias que, cuando menos teóricamente la distinguen de las demás (en la práctica, veremos que las distintas formas se solapan o superponen y confunden hasta el extremo de que resulta difícil clarificar este campo)» (M. S. Dic., 11. or.). Arazo beretsua agertuko da ondoko orrialdeotan.

Funtsean hotsezkoa edo fonikoa nahiz idatzizkoa edo grafikoa izan daiteke laburtzapena. Fonikoa sintagmaren hitzen bat edo hitzaren parteren bat kendu ohi da elipsiaren, aferesiaren, sinkoparen edo apokopearen bidez: «Alderdia» (Eusko Alderdi Jeltzalea), «baporea» (bapore-untzia), «zerrendatua» (paper zerrendatua) «bus» (autobus), «ande» (andereño), «mate» (matematikak), «natur» (natur zientziak), Mila (Milagros), Apala (Apalategi), Arri (Arrizabalaga). Hitzaren honelako laburtzapean fonikoa ebakidura edo mozketak da (*truncamiento / troncation* erdaraz, Jean Dubois-en hiztegian; *abreviamiento*, Fernando Lázaro Carreter-en (3) eta José Martínez de Sousaren arabera; *laburketa*, euskaraz, Gotzon Egiaren terminologian).

Grafikoa edo idatzizkoan hitzaren edo sintagmaren letraren batzuren bidez adierazten da grafikoki hitz edo sintagma osoa: or. (orrialde), zk. (zenbaki), m (metro), EEE (Europako Ekonomi Elkartea), HIZGABE (Hizkuntza Gutxituen Aldeko Bulego Europarra).

Laburtzapean fonikoa eta grafikoa oso loturik daude elkarrekin, jatorriz laburtzapean foniko dena idatziz ere halaxe ematera jotzen bait du idazleak, eta alderantziz, aurrenik laburtzapean grafikoa dena (bereziki sigla) horrela ahoskatzeko joera izaten bait da.

Dena dela, liburuska honetan alde batera utziko dugu laburtzapean foniko edo hotsezkoaren arazoa; eta laburtzapean idatzizko edo grafikoez ihardungo gara (4).

Laburtzapean grafikoan ohitura oso zaharra da hizkuntza ezberdinetan. Latinezko idazkietan horrelako hainbat oso ezagunak dira: Imp. (Imperator), Proc. (proconsul), RP (Respublica), K (Kalendas), APRC (Anno post Romam Conditam); orain bertan ere eurrez ikus daiteke Erromako kaleetan: SPQR (Senatus Populusque Romanus).

Euskal literaturan ez da izan batere zabala laburtzapean tradizioa. Azken urteotan, berriz, oso ugari dira laburtzape-mota ezberdinak euskarazko aldizkarietako eta egunkarietako idazkietan, Administrazio publikoen dokumentuetan, eskolako liburuetan nahiz zientzi eta teknika-liburuetan, eta abar.

Laburtzapean grafikoetan hiru mota nagusitu ohi dira bereziki: sigla, ikurra, laburdura. Laburdurei dagokienez, liburu askotan ikus dezakegu bertan erabilitakoen aurkibidea. UZEIko hiztegiek ere sistematikoki eskaintzen dute horrelako zerrenda.

(3) LAZARO CARRETER, F.: *Diccionario de términos filológicos*, Ed. Gredos, Madrid, 1977.

(4) Unitate edo adierazpen «brakigrafikoa» («brachygraphique» —brakhys = labur, grapho = idatzi—) deitzen du R. Kocourek-ek (*La langue française de la technique et de la science*, La Documentation Française, Paris, 1982) laburtzapean grafikoa, horien artean sartuz zientzia-tekniketan hainbat erabiltzen diren elementu «ideografiko» edo sinbolo ez-letrazkoak.

Era berean, zientzietako eta tekniketako idazkiak eta liburuak euskaraz «ugaritu» diren neurrian, haietan erabiltzen diren nazioarteko ikurrak eurrez agertu ohi dira. Azkenik, gaurko kultura idatzian hizkuntza guztietan ikaragarri ugaritu dira siglak; euskaraz ere eurrez sortu dira azken urteotan, besteren artean euskal izeneko elkarte eta erakunde berriak sortzean edo erdal izeneko erakundeen eta bestelakoen siglaizenen euskarazko itzulpena ematean. Laburtzapenen erabileraren egokitasunari edo premiari buruz, erizpide ezberdinak eman beharko lirateke haietako mota bakoitzarentzat: Siglen, ikurrien eta laburduren erabilera horrenbeste zabalitzeak eritzi ezberdina merezi du bakoitzean; horregatik horietako bakoitzari dagokion kapituluan adieraziko dugu geure erizpidea (5).

Liburuska honen helburua da, gaur egun euskarazko idazkietan erabili ohi diren laburtzapenen mundua zerbait ordenatzea eta sistematikotzea: horien eratzeak eta erabiltzeak dakartzan hainbat buruhauste eta zalantza argitzea, horretarako erizpide eta arauak (proposamenak) eskaintzea, eta horietako ezagunen eta erabilien zerranda bateratu eta sistematikoa idazle eta irakurlearen eskuetan ipintzea.

Laburtzapenei buruzko, eta bereziki siglen euskarazko eraketari, idazkerari, deklinabideari, ebakerari eta euskarapenari buruzko azterketa sistematiko bakarra, guk dakigunez, Gotzon Egiak idatzi du **Senez** aldizkariko bi zenbakitan (1985, 3, 73-83 orr.; 1986, 1, 93-96 orr.). Aipatzekoa da, era berean, autore berberaren «Notas sobre la abreviación», in: **Revista de Llengua i Dret**, 8 (1986) 95-103.

Gotzon Egia adiskideari hain zuzen, eta era berean Joxe Antonio Aduriz UZEIko lankideari eskerron berezia luzatu beharrean naiz, orrialde hauek gogoz eta arreta handiz irakurri eta zenbait puntu argitzeko, zehazteko eta zuzentzeko iradokizun oso baliagarriak eskaini dituztelako.

UZEIren liburua da hau: UZEIren barruan egina dagoelako eta bertako langileen lankidetzaz landuta dagoelako.

Paulo Agirrebaltzategi

(5) Laburtzapean edo elementu «brakigrafikoen» erabilera hizkera zientifiko-teknikoaren bereizgarritzat ematen du goian aipaturiko R. Kocourek-ek: «Pour nous, la langue de spécialité sera une sous-langue de la langue dite naturelle, enrichie d'éléments brachygraphiques, à savoir abrégatifs et idéographiques, qui s'intègrent à elle en se conformant à ses servitudes grammaticales» (13. or.). Eta aurrerago: «Les textes sont principalement composés d'unités lexicales dites linguistiques, que nous appellerons *unités pleinement articulées*. Mais les textes technoscientifiques sont aussi riches en expressions dites non linguistiques, que nous dénommerons *brachygraphiques*» (72. or.). Hala ere, publizitateko eta kazetari-zako hizkeratan ere ez da txikia horrelako esamolde «ez-linguistikoen» erabilera, hura laburtu beharraz edo.